

Людмила ДЕМ'ЯНЮК,
аспірант НБУВ

З історії створення Національної бібліотеки та архіву Ісламської Республіки Іран

Стаття є історичним екскурсом у часи створення Національної бібліотеки та архіву Ірану, висвітлено головні етапи у формуванні та комплектуванні фонду книгозбірні, розглянуто сучасні тенденції розвитку бібліотеки. Джерельну базу вивчення історії становлення, розвитку та функціонування бібліотеки як бібліотечно-соціального інституту склали дані з офіційного веб-сайту бібліотеки та праць провідних іранських бібліотекознавців.

Ключові слова: Національна бібліотека та архів Ісламської Республіки Іран, бібліотечна справа, інформаційні технології, історико-культурний процес, комплектування фондів, національна бібліографія, каталогізація, «аск лайбреріен».

Іран – один з основних та найдавніших центрів світової цивілізації, відбиток котрої несуть в собі різноманітні історичні пам'ятки, багате культурне та літературне надбання. Ця країна викликає справжній захват, адже ще за тисячу років до нашої ери вона займала величезну територію, добре налагоджену систему державного управління та законодавства, високорозвинене мистецтво та літературу.

Протягом усієї своєї історії Іран зберігав та розширював традиції культурних та економічних зв'язків з різними народами, особливо зі своїми найближчими сусідами, і результати цих контактів з легкістю простежуються в традиціях, культурі та мовах багатьох народів світу. Проте, як не пара-

доксально, впродовж останніх декількох десятиріч, незважаючи на бурхливий розвиток технічного прогресу, високі можливості сучасних засобів комунікації, ці зв'язки значно послабшали, внаслідок чого спостерігається певний інформаційний вакуум щодо деяких етапів культурного життя Ірану.

На даному етапі розвитку україно-іранських відносин одним із пріоритетних напрямів є вивчення стану бібліотечної справи в Ісламській Республіці Іран як інструменту пізнання науково-культурних цінностей держави.

Актуальність дослідження шляхів організації та розвитку бібліотечної системи Ісламської Республіки Іран (ІРІ) українськими дослідниками зу-

мовлена декількома чинниками. Перш за все тим, що цей фрагмент культурного життя іранського народу недостатньо досліджений українськими науковцями, а сучасні науково-культурні та міжбібліотечні зв'язки між Україною та ІРІ зумовлюють потребу в отриманні цілісної картини культурно-історичного розвитку Ірану, в тому числі його бібліотечної справи. По-друге, в умовах науково-інформаційного співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Іран, прикладом якого стало відкриття таких культурно-інформаційних іранських осередків в Україні, як бібліотека ІРІ при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, іранські бібліотеки при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному лінгвістичному університеті та Міжрегіональній академії управління персоналом, дослідження в даній сфері стали необхідними для їх успішного та раціонального функціонування. По-третє, зі зростанням інформаційного потоку постало питання про максимальне задоволення інформаційних запитів українського читача.

Окрім того, 17 березня 2008 р. у стінах Національної бібліотеки та архіву Ісламської Республіки Іран відбувся українсько-іранський захід зі збагачення фондів іранської національної бібліотеки українськими книгами. Національній бібліотеці ІРІ від Посольства України в Ірані було передано близько півтори сотні примірників книг про історію, культуру, мистецтво України і, таким чином, започатковано фонд української літератури в найбільшій та найпопулярнішій бібліотеці Ірану. У заході взяла участь іранська творча інтелігенція, науковці і студенти, представники української громади Тегерана [5].

Нині бібліотечно-інформаційні заклади Ісламської Республіки Іран сягнули значного прогресу в своєму розвитку: автоматизація праці, освоєння та використання інформаційної продукції в електронній формі, надання широкого спектру послуг.

Найвідомішими бібліотеками країни, які вражають обсягом та цінністю своїх фондів, вважаються Національна бібліотека та архів ІРІ, бібліотека Меджлісу (іранський парламент), бібліотека Тегеранського університету, бібліотека фонду «Дайсрат-оль-моареф», «Велика Ісламська бібліотека», бібліотека «Астан Годс Резаві».

Окремо слід розповісти про бібліотеку «Астан Годс Резаві» в Мешхеді. Бібліотека розташована на території величезного культурно-просвітницького комплексу, до складу якого входять також ме-

четі, університет, музеї та архіви. Бібліотека комплексу – одна з найдавніших бібліотек світу. Спорудження бібліотеки та комплектування її фондів розпочалось 600 років тому. В 1738 році на території комплексу було відведено спеціальне приміщення під бібліотеку, проте через певні причини її місце розташування декілька разів змінювалося. Спорудження сучасного приміщення бібліотеки «Астан Годс Резаві» тривало з 1982 по 1984 рік і завершилось в 1985 році. Нова будівля виконана в традиційному іранському стилі. Площа будівлі становить 28 800 тис. кв. м. Обсяг фондів бібліотеки становить понад 5 млн одиниць зберігання, в т. ч. 2 мільйони книг. Це унікальне зібрання джерел інформації, що містить книги, журнали, продовжувані видання, карти та атласи, рукописи, стародруки, газети та матеріали на нетрадиційних носіях інформації [6].

Найбільшою бібліотекою та головним науково-інформаційним центром Ісламської Республіки Іран вважається Національна бібліотека та архів Ісламської Республіки Іран. Це основний комплексний бібліотечний, інформаційний, науково-дослідний, культурний та видавничий центр Ісламської Республіки Іран, де зберігається понад 7 мільйонів примірників друкованої продукції, рукописів, архівних документів. Це провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад, що виконує функцію методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи, сприяє розвитку науки, освіти, культури, здійснює міжнародне співробітництво у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів.

Історія створення Національної бібліотеки Ірану починається з 1852 року, коли в Тегерані розпочало свою роботу медресе Дар-аль-фонун, а 12 років потому тут було засновано маленьку бібліотеку. Ця невелика книгозбірня при медресе була створена за європейським зразком. Її колекція книг становить основне ядро фонду теперішньої Національної бібліотеки Ірану, яку було офіційно відкрито в 1937 році. Ця бібліотека вважалася одним з найбільших досягнень в культурному та науковому житті Ірану.

Під час правління Мозафар-аль-Ад-дін Шаха (1896–1907), коли іранці глибше ознайомилися із західною цивілізацією, з метою поширення «високої» культури та відкриття нових медресе та технікумів у 1897 році у Тегерані було створено

просвітницьке товариство «Моареф». Через рік цим товариством поряд з медресе Дар-аль-фонун було побудовано Національну просвітницьку бібліотеку. Слід зазначити, що слово «національна», яке було використане у назві, жодним чином не відображало свого безпосереднього значення, а означало лише те, що ця бібліотека була суто народним закладом, не підпорядковувалась урядові, вважалась неприбутковою організацією. Так, впродовж декількох наступних десятиріч подібні бібліотеки було створено в Тебризі, Фарсі, Кермані, Решті та інших містах [7].

У 1905 році Національна просвітницька бібліотека приєдналась до бібліотеки при медресе Дар-аль-фонун та перетворилась на Національну бібліотеку наук, а в 1919 році, коли її очолював Маареф Хакім-аль-Мольк, її було названо Просвітницькою бібліотекою. У 1934 році, коли бібліотекою керував Алі Есгар Хекмат, її було перейменовано на Публічну просвітницьку бібліотеку, колекції котрої стали доступними широкому загалу. Таким чином, виник новий тип бібліотеки, яка приваблювала відвідувачів, спрямовувала свою діяльність на перетворення потенційних читачів на реальних. Історично створення бібліотеки як соціальної організації було зумовлене появою різноманітної літератури, зростанням обсягів документного потоку, усвідомленням важливості духовної спадщини іранської цивілізації. За статутом бібліотека підпорядковувалась Адміністративній друкарській (видавничій) організації та налічувала близько 5000 томів книг, кількість її читачів за день становила в середньому 31. В цей час керування бібліотекою було покладено на Джахангіра Шамсаварі, котрий щойно повернувся з Америки та добре знався на бібліотечній справі.

Іншою важливою подією у розвитку бібліотеки стало проведення з'їзду та фестивалю на честь тисячоліття від дня народження Фірдоусі, які проходили у Тегерані в 1934 р. Це було вперше, коли велика кількість видатних учених з усього світу, фахівці зі сходознавства та іраністики, зібралися разом в Ірані. Залу у медресе Дар-аль-фонун назвали на честь Фірдоусі, праці учасників з'їзду та книги, які було експоновано у виставковій залі, були передані до фондів бібліотеки.

Наприкінці 1934 року директором бібліотеки був призначений Магді Баяні, професор гуманітарного факультету Тегеранського університету. Як дослідник головну свою увагу він зосереджував на поповненні фондів цінними рукописними та друкованими матеріалами, вивчав, якими видами письма їх було зроблено. Він був незадоволений

маленькою будівлею бібліотеки та подавав клопотання про надання кращого приміщення для бібліотеки. Скориставшись можливістю, запропонував міністру освіти Алі Асгару Хекмату звести нову будівлю для Національної бібліотеки Ірану. Пропозицію було прийнято та схвалено. Тим часом, на майдані Машг будувався Музей Стародавньої Персії. У північній частині цього майдану знаходилась вільна ділянка площею 3500 кв. м. У 1936 р. Алі Асгар Хекмат попросив дозволу у Рези-шаха на будівництво на цій ділянці спеціалізованої бібліотеки для Музею Стародавньої Персії та надання їй імені Абу-аль-Касима Фірдоусі, видатного перського поета.

Шах задовольнив прохання Хекмата, а Андре Годару (1881–1965), французькому археологу та архітектору, який проектував будівлю Музею Стародавньої Персії, запропонували створити проект бібліотеки – так, щоб обидві будівлі були схожими. Будівництво бібліотеки було завершено у 1937 р., після чого вона офіційно стала називатись «Бібліотека Фірдоусі», а Магді Баяні був призначений директором бібліотеки та обіймав цю посаду впродовж 24 років (1937–1961). Годар вплив у житті численну кількість проектів іранського уряду впродовж 30 років свого перебування в Ірані. Саме його ідеї справляли вирішальний вплив на формування культурної політики уряду. Андре Годар заснував Організацію іранської архітектури, основне завдання котрої полягало в розробленні комплексу заходів з реставрації та збереження визначних історичних пам'яток культурної спадщини Ірану. При оформленні дизайну в своїх архітектурних проектах він дотримувався суто іранського стилю, використовуючи характерні для нього будівельні матеріали та ін. Червона цегляна будівля, що протягом 65 років, від 1937 р. до повалення режиму Пехлеві, в роки революції (1979) та до 2005 р. слугувала будівлею Національної бібліотеки, є цьому прекрасною ілюстрацією.

У тому ж році Реза-шах видав розпорядження передати всі дублікати рукописних матеріалів та друкованих видань з Шахської бібліотеки до фонду новоствореної бібліотеки. Загалом були доставлені 13 712 друкованих та рукописних томів. Також Просвітницькій бібліотеці передали особисту бібліотеку Азізхана Недаї, відомого як Азізхан Хадже, котрий заповів усе своє майно тодішньому шахові. Інша колекція, яку було передано до Національної бібліотеки у день її урочистого відкриття, складалася з 5000 томів книг російською, французькою та німецькою мовами, котрі

спочатку належали російському Банку позичок. Після Жовтневої революції 1917 року в Росії були списані борги Банку позичок, майно банку було передано іранському уряду, а колекція книг – Національній бібліотеці Ірану.

Зусиллями Магді Баяні колекція Просвітницької бібліотеки разом з пожертвуваннями Шахської бібліотеки, колекції Азіз Хана та колекції Банку позичок, що нараховували 30 000 друкованих та рукописних томів, було доставлено до нового приміщення, розташованого поряд з Музеєм Стародавньої Персії, де 25 серпня 1937 р. була урочисто відкрита Національна бібліотека Ірану [8].

Загальна площа будівлі Національної бібліотеки складала 550 тис. кв. м. Це була двоповерхова споруда, на першому поверсі якої розміщувались виставкова зала, зала Фірдоусі, видавничий відділ та відділ технічних послуг, а другий поверх був призначений для читальної зали на 60 читачів і книгосховища на 40 000 томів.

Невдовзі знову постало питання про розширення приміщення бібліотеки, що змусило Баяні написати Годару, який в той час обіймав посаду генерального директора Іранської організації археології. Врешті-решт, у другій половині 1950 р. інша будівля площею 570 тис. квадратних метрів була зведена між старою будівлею та приміщенням Міністерства закордонних справ (яке було розташоване біля східної сторони Національної бібліотеки). Принаймні наступні десять років питання щодо будівлі бібліотеки не поставало.

У 1962 р. на посаду директора Національної бібліотеки було призначено Іраджа Афшара, видатного іранського бібліографа та науковця. Його директорство тривало лише 7 місяців, але під його керівництвом Національна бібліотека розпочала видання національної іранської бібліографії. Проте вона була неповною та невпорядкованою, не відповідала світовим стандартам у бібліотечній справі і ніяк не могла б допомогти іншим бібліотекам країни у їх роботі. Основною діяльністю бібліотеки в перші 3–4 десятиріччя стало складання каталогів вітчизняних рукописних творів. Впродовж цих років персонал Національної бібліотеки Ірану налічував лише декілька співробітників з бібліотечною освітою. Це було зумовлено насамперед тим, що в країні не було жодної бібліотечної школи, яка би готувала необхідних спеціалістів з бібліотечної справи [9].

Через нестачу кваліфікованих бібліотечних фахівців Іран був змушений запрошувати іноземних спеціалістів для набуття досвіду та підвищен-

ня кваліфікації власних кадрів. Провідна роль тут належала американським спеціалістам, і таке становище тривало з 1960 р. до Ісламської революції у 1979 р. Насамперед це відбувалось за фінансової та організаційної підтримки Фулбрайт-проекту, головним завданням котрого стало налагодження та розвиток бібліотечної справи в країні. Однією із таких спеціалістів була Маргарет Гопкінс, яка внесла зміни та корективи у структуру та роботу бібліотеки Тегеранського університету, запровадивши централізовану бібліотечну систему у 1966 р. Це створило передумови для подальшого розвитку першої університетської бібліотеки в Ірані. Інша американка, професор Еліс Логрер, започаткувала аспірантський курс, де стали навчати перших професійних бібліотекарів в Ірані.

У 1967 р. її справу продовжив Джон Гарвей, спеціаліст в інформаційній сфері та декан факультету бібліотечної справи в Дрексельському університеті, котрий також був стипендіатом Фулбрайт-проекту. Йому належала ключова роль у становленні впорядкованої інфраструктури бібліотечно-інформаційних закладів. Саме за його пропозицією було відкрито Центр національної документації, відомий як IRANDOC, та Тегеранський центр з оброблення книг, відомий як TEBROC. Обидві організації підпорядковувались Міністерству науки та вищої освіти, сприяли розвитку іранських дослідницьких інституцій та активно розвивали міжнародні бібліотечні зв'язки з FID та UNESCO [1].

TEBROC, заснований у 1968 р. як центр оброблення та технічного обслуговування для ведення каталогізації та класифікації, зробив неоціненний внесок в іранську бібліотечну систему. Впродовж 15 років цей центр координував діяльність інших бібліотек, публікуючи технічні посібники з організації бібліотечної справи. Деякі фахівці вважають, що TEBROC, з огляду на його діяльність, виконував обов'язки, характерні для національної бібліотеки.

У наступному десятиріччі проблема щодо приміщення постала знову і стала головною для Національної бібліотеки, але вона не розглядалася владою через те, що планувалося побудувати нову національну бібліотеку, яка мала б назву Велика бібліотека Пехлеві. Ідея заснування іншої національної бібліотеки виникла через те, що існуюча Національна бібліотека не діяла ні відповідно до свого статусу та фактичних обов'язків, ні відповідно до прийнятих критеріїв і стандартів у бібліотечній практиці щодо управління бібліотекою. Її статут та основні положення були складені

як для публічної бібліотеки. Бібліотека не відповідала за перевірку та організацію друкованих матеріалів країни, збирання праць про Іран, видані в інших країнах, та жодним чином не координувала діяльність інших бібліотек країни. Ще однією вагомою причиною було прагнення тодішнього шаха уславити свою династію, який планував побудувати величезну бібліотеку площею 5 млн кв. м, яка б походила на «місто у місті». Тому в 1973 році Іран звернувся по допомогу у формуванні сучасної національної бібліотеки до Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ (IFLA). В 1975 році Нассер Шарифі, який в той час обіймав посаду директора бібліотеки, запросив 60 відомих архітекторів та бібліотекарів світу на місяць до Ірану для вивчення архітектури і бібліотек країни. Протягом цього візиту 15 іранських директорів бібліотек співпрацювали з делегацією. В результаті візиту було подано декілька пропозицій щодо спорудження бібліотеки. Після роздумів та дебатів у 1976 році іранським урядом була прийнята пропозиція Жана-П'єра Кладеля, директора бібліотеки Лозаннського університету, щодо спорудження бібліотеки площею 94 000 кв. м. Проте події, які розгортались у країні, не дали змоги реалізувати цей задум. У 1978 році народні заворушення в країні переросли в Ісламську революцію. В той час бібліотека ледве функціонувала, серед її персоналу налічувалось лише 3 співробітника з бібліотечною освітою, до того ж все це супроводжувалось постійною зміною керівництва. Так, з 1961 р. посаду директора обіймали 22 різних директора, 17 з яких змінилось у період з 1961 р. до 1987 року. Часто їхні інтереси не мали нічого спільного з бібліотекою та з бібліотечною справою як такою.

Після перемоги Ісламської революції настала нова доба в історії Ірану, котра позначилась на подальшій історії розвитку бібліотеки. Після перемоги Ісламської революції культура, як і інші сфери суспільного життя, постійно перебувала в зоні особливої уваги влади. Цей період характеризується надзвичайним піднесенням в культурному житті нації. Основні дії уряду спрямовуються на подолання неграмотності серед населення – будуються школи, навчання в університетах стає доступним для всіх верств населення. Із розширенням студентської аудиторії постає нагальна потреба у забезпеченні її інформацією. Якщо за останні роки панування шахської влади в країні було надруковано всього 3027 книг, кількість бібліотек не перевищувала 362, а їхні фонди налічували лише 154 900

книг, то станом на 1978 рік вже 5 млн людей користувались бібліотечними послугами. В 1996 році в країні загальний тираж книг складав 71 млн примірників, у 1997 році – 80 мільйонів. Кількість читачів у публічних бібліотеках збільшилась з 5 до 17 млн [2].

Після перемоги революції були здійснені перші кроки для поліпшення ситуації щодо Національної бібліотеки. В 1979 році було проголошено про об'єднання Тегеранського центру оброблення книг (TEBROC) і Національної бібліотеки Ірану (фактично воно відбулось у 1981 р.), які стали підпорядковуватись Міністерству культури та вищої освіти. Внаслідок об'єднання TEBROC та Національної бібліотеки Ірану остання отримала 30 висококваліфікованих бібліотечних спеціалістів, що загалом значно покращило кваліфікацію персоналу, а запровадження ними нової концепції національної бібліотеки стало відправною точкою у її розвитку. Персонал TEBROC мав стати двигуном змін та перетворень, котрі мали підняти статус бібліотеки. Видання стандартів для академічних, спеціалізованих, університетських, шкільних бібліотек, розвиток іранського MARC-формату, видання національної бібліографії та енциклопедії бібліотечної справи, розвиток та впровадження каталогізації, потужна СІР-програма, отримання ISSN та ISBN – все це репрезентує їх бачення національної бібліотеки. Таке злиття призвело до труднощів, пов'язаних з нестачею площ у бібліотеці, та поставило перед керівництвом нове завдання – забезпечення персоналу належним приміщенням. Тоді було вирішено передати частину будівлі Будинку культури в районі Ніяваран під Національну бібліотеку. Таким чином бібліотека розподілила свої функції між трьома її окремими філіалами. Розміщення в різних місцях персоналу і відділів бібліотеки породило численні проблеми, які заважали її ефективному функціонуванню [8].

У 1990 році знову постало питання про забезпечення бібліотеки належним приміщенням. У цьому ж році бібліотека стала підпорядковуватись Президентові, що відкрило їй ще більші можливості розвитку. Визначальним став той факт, що Мохамад Хатамі, колишній Міністр культури, а згодом президент Ісламської Республіки Іран, у 1992 році став директором бібліотеки. Під час його директорства (1992–1997) було розглянуто всі не втілені в життя проекти про спорудження нової будівлі для Національної бібліотеки, а вже в 1998 році, відразу ж після того як Мохамад Хатамі став президентом, розпочалось їх виконан-

ня. За рекомендацією Міністерства житлово-комунального господарства та містобудування бібліотека передала всі проекти на перегляд консалтинговій інженерній компанії «Пір Раз». Фахівцями цієї компанії був розроблений проект бібліотеки площею 90 000 кв. м. Проект було затверджено для участі в національному конкурсі, і вже 29 липня 1995 року журі конкурсу оголосило компанію «Пір Раз» переможцем серед п'ятьох учасників конкурсу [10].

Будівельні роботи було розпочато в 1996 році в районі Аббас-Абад Тегерана, а в березні 2006 року відбулося офіційне відкриття бібліотеки. За цей проміжок часу сталися важливі зміни в структурі бібліотеки. В 1999 році до Національної бібліотеки приєдналась Організація культурних архівів Ісламської революції, яка підпорядковувалась Міністерству культури та ісламської орієнтації. Іншою важливою подією стало злиття Організації національних архівів з Національною бібліотекою в 2001 році, в результаті чого було утворено Національну бібліотеку та архів ІРІ.

Бібліотека вважається найбільшою в Центральній Азії і не має аналогів у світі. Архітектура будівлі виконана в традиційному іранському стилі в поєднанні з сучасними новітніми технологіями. Це справді велична будівля. Команда архітекторів під головуванням Юсуфа Шаріат-заде, видатного іранського архітектора, спроектувала нову будівлю на базі модифікованої версії проекту 1976 року. Троє професійних бібліотекарів – Пурі Султані, Фариборз Хосраві, заступник директора НБІ, Захра Шаадман – тісно співпрацювали над проектом з архітекторами.

Нова будівля має шість поверхів. Вона розташована посеред ділянки площею 62 кв. м, на височині, що на півночі Тегерана. Щоб підготувати цю ділянку до будівництва, було необхідно виконати велику кількість земельних робіт. Схили настільки круті, що перші чотири поверхи з північного боку знаходяться на рівні ґрунту, тоді як з південного боку – всі поверхи над землею. Адже північні райони Тегерана побудовані на гірських схилах. Гори височіють до 4000 метрів і знаходяться всього в кількох кілометрах від бібліотеки.

До бібліотеки все ще важко потрапити тим, хто користується пасажирським транспортом. Більшість шосе знаходяться далеко від бібліотеки, але цей район тільки розбудовується. Єдиним сусідом бібліотеки є комплекс Іранських академічних установ, які також мають багато новобудов. Коли будівництво завершиться, то це місце

стане домівкою для важливих іранських наукових та культурних інституцій і закладів.

Нова будівля НБІ спроектована для зберігання 4 млн томів – якщо будуть встановлені традиційні полиці, але якщо встановлять компактні стелажі, то бібліотека зможе вмістити 7 млн томів. Гнучкість проекту полягає в тому, що в подальшому можливе перепланування будівлі залежно від потреб. Бібліотечні відділи розподіляються за категоріями (рукописів, друкованих матеріалів, аудіо-, візуальних та електронних документів тощо) та знаходяться на першому поверсі книгосховища. Очікується, що в новій будівлі працюватиме 1100 співробітників (зараз в НБІ нараховується 700 співробітників). На третьому та четвертому поверхах у просторих читальних залах розташовані 800 місць для користувачів. На третьому поверсі з одного боку розміщені основні довідкові, бібліографічні та інформаційні матеріали та каталоги, з іншого – наукові та технічні довідкові джерела. На четвертому поверсі одна половина віддана гуманітарним та суспільним наукам, інша – іранознавству. На північному боці четвертого поверху знаходиться дитяча бібліотека, яка налічує три зали – велику та дві середнього розміру, а також кафетерій для відвідувачів.

П'ятий поверх, що знаходиться над рівнем ґрунту з північного боку, відданий бібліотечній школі, яку курирує НБІ. Бібліотечна школа пропонує програму МА, яка є найкращою для підвищення кваліфікації співробітників. На п'ятому поверсі також розташовані редакція шоквартального журналу НБІ та інші видавництва. Шостий поверх призначений для адміністративного персоналу.

Тегеран є містом, в якому трапляються землетруси, а бібліотека розташована в безпосередній близькості до лінії геологічного розлому. Задля безпеки будівлі, персоналу та користувачів було вжито низку заходів. Каркас будівлі зроблений із залізобетону, а фасад облицьовано традиційною цеглою. Естетично приваблива будівля, обкладена червоною цеглою, вражає походять на давні та середньовічні цитаделі. Неправильна форма будівлі викликає у глядача відчуття величчя та пишності, зовнішньої неприступності. Естетичний аспект, що полягає у використанні двох матеріалів, та незвичайний дизайн є головними ознаками будівлі. Поєднання традиційних архітектурних рис з вимогами сучасних технологій, здається, було виконано вдало, але фінальний вердикт буде винесено спеціалістами. В дизайні будівлі особливо захоплює поєднання сонячних та водних по-

токів: маленькі потічки та ряди фонтанів перед будівлею нагадують традиційну перську садову архітектуру, в якій особливо цінується дух спокою та гра сонячного світла над водою. Вікна на стелі відкривають для огляду небо, але вони розташовані так, щоб літня тегеранська спека не завдавала дискомфорту. Маленькі віконця є також характерною ознакою для архітектури країни, яка потерпає як від спеки, так і від холодних вітрів.

Будівля бібліотеки з її широкими сходами, вражаючими колонами та витриманою кольоровою гамою створює атмосферу елегантності та легкості і в той же час в ній вирують численні потоки відвідувачів та бібліотечних працівників. Архітектори спланували будівлю бібліотеки за принципом «розумного будинку», в якому застосовуються сучасні високі технології. Застосування подібних технологій є звичайною справою в розвинених країнах, але для Ірану це новина. Під постійним спостереженням CCTV камер перебувають електрична, газова системи та система водопостачання. Системи водопостачання та каналізації пролягають через спеціальні окремі шахти, щоб у разі виникнення аварійної ситуації не були пошкоджені колекції бібліотеки. Між поверхами будівлі курсують дванадцять ліфтів, по три на кожен з чотирьох боків. Крім того, для покращання обслуговування стеки на різних поверхах поєднані 1200-метровою конвеєрною системою. Системи кондиціонування та освітлення також виконані за сучасними технологіями. Все обладнання загалом відповідає естетичним вимогам будівлі [1].

Спорудження нової будівлі було останнім етапом у процесі формування сучасної національної бібліотеки в Ірані. Цей довготривалий проект розпочався 23 роки тому, коли організація ТЕВРОС перемістилася до старої будівлі бібліотеки. Завдяки постанові 1990 року, яка передбачала десятиразове збільшення бюджетних коштів, призначених для спорудження нової будівлі, НБІ перетворилася з невеликого та ізольованого закладу на престижну національну інституцію. Зараз НБІ швидко розширюється та має амбітні плани щодо свого майбутнього. Всі ці чинники та законодавчі акти 1990 року щодо бібліотеки перетворили НБІ на комплексну організацію, яка потребує високої майстерності управління задля підтримки належного рівня ефективності функціонування. Проблема належного управління може стати головним викликом для НБІ в найближчому майбутньому, особливо в

країні, де відсутність компетентних у громадській сфері керівників викликає занепокоєння. Не секрет, що з відкриттям нової будівлі буде гостро відчуватися потреба у кваліфікованих керівних кадрах, але позитивний момент полягає у тому, що нова будівля стане фокусуною точкою для професіоналів, у тому числі і для Асоціації Іранських бібліотек та інформаційної науки (ILISA), яка швидко збільшується як за кількісними, так і за якісними показниками.

Схоже, що відкриття нової будівлі бібліотеки обіцяє багате майбутнє для професійної бібліотечної спільноти Ірану.

Основна частина фонду Національної бібліотеки розміщується в підвальному приміщенні будівлі, але довідкові ресурси (загальні та спеціалізовані) розміщені на відкритих книжкових полицях у читальних залах. Відділи рукописів і рідкісних книг забезпечені всіма необхідними засобами для охорони та збереження культурної спадщини країни. Ці сучасні засоби роблять можливим переміщення ресурсів з відділів до секцій видачі книг. Для доставки документів із книгосховища використовується система «Телеліфт». Локальна інформаційна мережа НБІ складається із 700 комп'ютерів. Для НБІ спеціалістами Ірану було розроблено спеціальне програмне забезпечення. Опис документів відбувається в форматі ІРАНМАРК [3].

Національна бібліотека є дослідницькою установою. Одним із пріоритетних завдань Національної бібліотеки Ірану є забезпечення суспільства науково-інформаційними ресурсами. Дослідження та освіта проголошені одними з основних видів діяльності бібліотеки. Головною метою було визнано покращання управління бібліотекою і організацію розповсюдження інформації в Ірані. Тому щорічно бібліотека проводить короткострокові та довгострокові підготовчі курси для своїх співробітників з метою вдосконалення їхніх знань та професійних навичок. На базі Національної бібліотеки організуються читання наукових лекцій, семінари незалежно / або у співробітництві з іншими науковими установами. Результати цих заходів оприлюднюються у друкованих виданнях та в Інтернеті.

Відділ рукописів Національної бібліотеки та архіву Ірану був сформований у 1937 році та поповнювався завдяки зусиллям доктора Магді Баяні (першого директора Національної бібліотеки) та інших. До 1957 року Національна бібліотека нараховувала 4157 рукописів і 75 сфотографованих документів, кількість яких до 1976 року зросла до

5300 документів. Після перемоги Ісламської революції в Ірані (1978) рукописи Шахської бібліотеки були передані до відділу рукописів Національної бібліотеки. Після злиття Організації ісламської революційної культурної документації з Національною бібліотекою фонди бібліотеки поповнилися ще на 950 рукописів. Окрім того, в відділі міститься велика кількість фотокопій рукописів, оригінали котрих зберігаються у зарубіжних бібліотеках. Збирання матеріалів у вигляді фотокопій розпочалося у 1973 році. Шейх Алламах Мохамед Хан Газвіні, який мешкав у Парижі, підготував фотокопії іранських книг з історії, літератури, географії та медицини, які зберігалися у французьких бібліотеках, і відіслав їх до Королівської наукової бібліотеки. Доктор Бахман Карімі зробив фотокопії декількох книг, які зберігалися в бібліотеці в Стамбулі.

У цій колекції зберігається приблизно один мільйон аркушів рукописних документів. Останніми роками проводиться робота зі створення каталогу рукописів. Серед документів – приблизно 300 указів часів правління династії Сефевідів (1502–1736). Династія Сефевідів досягла справжнього розквіту за часів правління шаха Аббаса I (Аббаса Великого, 1587–1629). Найдавнішим указом у колекції є указ, виданий Сефевідським шахом Тахмаспом, що правив понад п'ятдесят років (1524–1575). Це був бурхливий період в історії Ірану. Велась боротьба з турками, яка закінчилась втратою Месопотамії, перенесенням столиці з Тебризу до Казвіну.

Елементи декоративного мистецтва, які прикрашали декрети шаха Насер-ад-Діна (правив з 1848 по 1896 рр.), вважаються одними з найкращих зразків оздоблення золотом документів в Ірані. В цьому відділі зберігаються також унікальні документи, написані самим шахом Насер-ад-Діном. Інша частина колекції складається з документів, які від самого початку зберігалися в архівах судів династії Каджарів.

Поповнення фондів такими колекціями відбувається шляхом пожертвування або купівлі. Деякі видатні іранські вчені подарували свої власні колекції Національній бібліотеці, інші складають заповіти, в яких просять своїх нащадків передати до бібліотеки їхні колекції після смерті. Родини Шоуштарі і Наві належать до відомих меценатів Національної бібліотеки. Їхні книжкові дари зберігаються на спеціальних іменних полицях. Відділ рукописів Національної бібліотеки та архіву Ірану – одне з найцінніших надбань цієї

країни, скарбниця знань, де зберігаються унікальні документи з філософії та містики, ісламської юриспруденції і принципів ісламу, медицини та астрономії арабською та перською мовами. У відділі також зберігаються перші перські переклади європейських книг. Це твори таких відомих митців, як Дарвіш Абдул Маджид Талегані, Саїд Голестанех, Амадол Котаб, Зейнол Абедін Есфahanі, Арсаніані, Ахмад Нейзірі та багатьох інших.

Велику історичну цінність має і колекція стародруків. У 1995 році за унікальність, історичну та науково-художню цінність колекція літографічних книг була відділена від інших колекцій окремим відділом. Тут зосереджено понад 13 000 томів літографічних книг мовами перською, арабською, турецькою та урду. Ці книги надійшли з Шахської наукової бібліотеки та з приватних колекцій Шадмана, Мотасемосалтане, а пізніше від сім'ї шейха Джафара Шоуштарі. Серед кам'яних друкованих видань, які зберігаються в Національній бібліотеці, є деякі унікальні речі за своєю історією, рідкісністю, художніми та декоративними якостями.

Некнижкові ресурси складають такі матеріали, як мікрофільми, дисертації, афіші, доповіді, слайди, марки, фотографії, карти, листівки, брошури та різноманітні мультимедійні матеріали. Лише в цьому відділі фотографій і слайдів нараховується понад 150 000 одиниць зберігання.

Відповідно до визначення іранської Академії перської літератури, всі друковані матеріали, які видаються регулярно, через певні інтервали, вважаються періодичними виданнями. До них належать журнали, газети і т. п. У відділі періодичних видань Національної бібліотеки, окрім газет та журналів, зберігаються звіти семінарів, щорічники.

Для каталогізації та класифікації газетних і журнальних статей застосовується індексація з використанням Перського культурного тезаурусу (ASFA).

У цьому відділі зберігаються всі іранські газети, журнали та інші періодичні видання, які видавалися з часів династії Каджарів (період зародження іранської журналістики). В архіві відділу зберігається близько 2500 назв сучасних періодичних видань та понад 5000 назв давніх періодичних видань.

Відповідно до статусу та функцій Національна бібліотека несе відповідальність за збирання і збереження таких видів документів:

- всі видання, опубліковані в Ірані;

- праці різними мовами про Іран (особливо шийтські вчення), які видаються іранськими та ісламськими установами за кордоном;
- праці іранців, які проживають за кордоном;
- довідкові, наукові та літературні видання (особливо англійською та арабською мовами).

Комплектування фондів бібліотеки відбувається у такі способи:

1. Усі видавництва, виробники аудіо- та відеоматеріалу зобов'язані надавати два примірники кожного свого нового видання до фонду Національної бібліотеки. Це можуть бути книги, періодичні видання, брошури, каталоги, компакт-диски, афіші, карти, касети, відеоматеріали та ін.

2. Купівля: в бібліотеці функціонує 2 спеціальних комітети, на які покладено відповідальність за придбання книг.

3. «Вакф», або по-іншому, пожертвування з приватних колекцій. Відділ книгообміну та пожертвувань Національної бібліотеки співпрацює з понад 2000 науковими установами та бібліотеками в межах країни та за кордоном. Через відділ проходять тисячі одиниць надходжень щороку [4].

Для ведення каталогізації в НБІ та в інших бібліотеках Ісламської Республіки Іран використовують дві схожі системи класифікації: система класифікації Бібліотеки Конгресу США і Десятьова класифікація Д'юї. В країні активно ведеться каталогізація іранських видань. Елементарні її форми (відомі як FIPA) почали використовувати для книг, надрукованих у 1967 році спочатку Тегеранським університетом, а вже в 1970 році – суфійським центром «Нематолахи» в Тегерані. Бібліографічні дані містили ім'я автора, назву книги, місце публікації, назву видавництва, кількість видань, кількість томів, індекс, вартість, ім'я перекладачів, графічного дизайнера і т. п. Національна бібліотека Ірану, впевнившись в ефективності такого способу каталогізації, подала його на затвердження до парламенту. В 1995 році проект був ухвалений, і восени 1998 року Національна бібліотека розпочала виконання національної програми «Каталогізація іранських видань» у співробітництві з Міністерством культури та ісламської орієнтації. На даному етапі понад 90 % усіх книг, що видаються в Ісламській Республіці Іран, містять відповідні дані. Загальнонаціональне виконання цієї програми забезпечило значне збереження часу та зусиль, уникнення дублювання каталогізації у кожній окремій бібліотеці країни та забезпечило послідовність і точність.

Міжнародний стандартний реєстраційний номер

(ISSN) Іран вперше використав в 1974 році для довідника іранських періодичних видань та журналу іранської Асоціації бібліотек. Це відбулося менш ніж через рік після його започаткування в Парижі. Тегеранський центр оброблення книг (TEBROC) був з'єднувальною ланкою між іранськими видавництвами та штабом ISSN у Парижі. Проте, після злиття TEBROC з Національною бібліотекою у 1983 р. ця відповідальність була перекладена на бібліотеку. В 2001 році іранським парламентом було ухвалено рішення про відкриття центру ISSN при Національній бібліотеці. Від того часу Центр сприяв наданню ISSN 138 періодичним виданням Ірану.

Поряд з цим існує ще так званий міжнародний стандарт для іранських бібліотек (ISIL). Це унікальний код з 10 цифр, присвоєний кожній бібліотеці або інформаційному центру в Ірані. Крім полегшення зв'язку між бібліотеками ISIL забезпечує:

1. зв'язок між видавцями та дилерами на національному та міжнародному рівнях;
2. ефективність книгообміну між бібліотеками на національному та міжнародному рівнях;
3. складання національних та міжнародних об'єднаних каталогів;
4. розподіл ресурсів між різними бібліотеками.

Система обслуговування користувачів та читачів бібліотеки відповідає рівню світових стандартів. Окрім послуг, які надаються членам та відвідувачам бібліотеки (членство, читальні зали і довідкові послуги), Національна бібліотека також поширює інформацію через такі послуги:

- Інформаційне онлайнне забезпечення:

Веб-сайт Організації національного архіву та Національної бібліотеки пропонують до уваги користувачів бази даних Національної бібліографії Ірану, Національного індексу і повні тексти статей, опублікованих у щоквартальному бібліотечному журналі НБІ.

- Бази даних, такі як Національна бібліографія і Національний індекс, також доступні на компакт-дисках, які можна знайти в інформаційних центрах та бібліотеках.

Цікавими продуктами є:

- Національна іранська бібліографія на компакт-диску.
- Національний іранський індекс на компакт-диску.

Компакт-диск з національним іранським індексом містить список статей, опублікованих у всіх періодичних виданнях Ісламської Республіки Іран.

Ці статті були укладені на компакт-диску в алфавітному порядку. Крім знаходження статті за індексом, пошук може здійснюватись за назвою статті, автором чи назвою періодичних видань, в яких вони друкувались. Компакт-диск – це поєднання DOS і Windows. Національний іранський індекс видається тричі кожного року. Можна також отримати доступ до індексу через Інтернет. Деякі з цих ресурсів містять: бібліографію Азербайджану, бібліографію іранської історії, бібліографію інформації і комунікацій, бібліографію обрядів та традицій Ісфагана, список медичних рукописів, список літографічних книг, оглядовий список німецьких, англійських, російських та французьких путівників, бібліографічний опис рукописів Національної бібліотеки, з котрих 23 томи вже опубліковані. Остання шоста редакція цього диску містить бібліографічну та тематичну інформацію 404 234 статей з іранської періодики (1993–2005 рр.).

Багатопланова наукова діяльність бібліотеки відображається у видавничій продукції, видовий та тематичний репертуар якої надзвичайно широкий. Виходять друком фундаментальні наукові праці, науково-допоміжні бібліографічні покажчики, методичні посібники, зведені каталоги та каталоги виставок. Інформаційний напрям роботи бібліотеки передбачає інформування населення про події у книжково-читацькому та літературному житті країни й регіону. З цією метою на сайті бібліотеки відкрита сторінка, де будь-який користувач Інтернету може отримати нову інформацію про книги-бестселери; про поетів і прозаїків, чії ювілеї відзначаються в поточному місяці. Новинкою онлайн-ресурсів бібліотеки стало розміщення на її веб-сайті енциклопедії з бібліотечно-кознавчих питань в електронній версії.

Енциклопедія з бібліотечної справи та інформатики в двох томах – перша та єдина праця персь-

кою мовою – стала результатом копіткої наукової роботи десятків дослідників і фахівців бібліотечної справи. Перший том був виданий у 2002 році, а другий том – у 2006 році.

Широкого поширення в бібліотеках ІРІ останнім часом набуло довідкове обслуговування віддалених користувачів, котре відбувається у режимі «віртуальна довідка» або, по-іншому, «аск лайбреріен», та надання довідок по телефону. Така послуга успішно розвивається та широко поширена в різних типах бібліотек Ірану, в тому числі й публічних. Такі сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для країни у сфері виробництва, розповсюдження і використання інформації та знань, що дає змогу накопичувати їх в електронній формі, обмінюватися нею як у межах регіону, так і між різними регіонами і країнами [8].

Список

використаних джерел

1. *Afshar Ebrahim*. The National Library of Iran : A New Building and a New Future // <http://www.alia.org.au/publishing/aarl/37.3/afshar.pdf>
2. Достижения Ирана в социальной и культурной сферах к 19-й годовщине Исламской революции // Третий взгляд : новости, репортажи и комментарии из иранской прессы. – 1998. – № 53. – С. 41.
3. *Мазинані Алі*. Бібліотека та бібліотечна справа. – Тегеран : Вид-во «Семат», 2007. – С. 182.
4. *Саба Ірадже*. Знайомство з бібліотекою та бібліотечно-кознавчими методами. – Тегеран : університет «Пайаме нур», 1990. – С. 28 (перською мовою).
5. <http://www.mfa.gov.ua/iran/ua/news/detail/11578.html>
6. http://en.wikipedia.org/wiki/Central_Library_of_Astan_Quds_Razavi
7. <http://www.iranculture.org/en/nahad/ketabhaneh.php>
8. <http://www.nlai.ir> (in persian).
9. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Iraj_Afshar
10. <http://www.pirraz.com/projects/n1.html>